

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

IŠLIEKA SILPNIAUSIEJI

Labai baltos ir šviesios šių metų Velykos. Iš nakties prikrito sunkaus ir šlapio sniego, nulenkusio ankstyvųjų tulpių žiedus ir našlaites vazonuose apvožusio baltais cilindrais. Pavakary, nusigiedrijus dangui, jau gerokai pratirpęs, sniegas ėmė stingti į dužaus korėto ledo gabaliukus. Taigi teko dangstyti rožių ūgliukus senomis paklodėmis, kartoninėmis dėžutėmis ir plastiko maišeliais, saugančiais nuo netikėto šalčio.

Tik nežinau, kuo apdengti ir kaip apsaugoti nuo šalčio seną, šeiminingą pamirštą katę, kuri, begelbstint rožes, pūpsėjo prie vartelių it koks sniego gniutulas – tiesą pasakius, nešvaraus, nešviežio sniego, mat baltas, pūkuotas jos kailiukas neprižiūrimas susivėlė į kaltūną ir papilkio, uodega nutriušo, akys išvarvėjo... Galima guostis, kad netoliese yra apleistų sandėliukų – ilgis, prabus per naktį... juk ne pirmas kartas. O ir visų beglobių kačių nesužiūrėsi.

Bet kaip sunku atstumti padarėlį, kuris, pajutęs užuojautą ir rūpestį (kiekvieną dieną tą katę pašeriu), linksta į duodančios rankos pusę ir ieško išsigelbėjimo!.. Ir kaip dažnai pasaulio žiaurumas ir abejingumas išryškėja žvelgiant būtent į tokius mažus, silpnus ir, kaip dažnam atrodo, nereikšmingus padarėlius!.. Kokie gi mes esame pasaulio viešpačiai, jeigu kenčia kūrinija?.. Jeigu mes atimame iš jos sielą, kurią Viešpats įgalino mums tai kūrinijai suteikti?.. Juk Šv. Rašte pasakyta – viešpataukite visiems gyviems padarams šioje žemėje... nes kaip mes atgimstame Kristuje, taip ir kūrinija atgimsta mumyse.

Todėl nėra nereikšmingų kūrinijos formų – visos jos svarbios, nuo žolės stiebelio iki laukinio Afrikos liūto. Ir jeigu tik žmogus, pamiršęs uzurpatoriaus ir išnaudotojo vaidmenį (o jį pamiršti nelengva), imtųsi suprasti ir veikti gamtą ir kūriniją taip, kaip Viešpats sakė, kūrinija nušvystų pirmąją sukūrimo harmonijos atšvaitais. Kartais taip atsitinka. Džiaugiesi dėl to, bet ir labai sugelia širdį – dėl tos prastos harmonijos, kai visoje kūrinijoje nebuvo smurto ir viso to, ką vadiname kovos už būvį dėsniais. Pats svarbiausias jų skelbia, kad išlieka tik stipriausi. Bet tai ne Dievo karalystės, tai šio nuožmaus pasaulio dėsnių. Dievo karalystėje išlieka visi, o ypač – silpniausieji, nes jie yra stipriųjų veidrodys: stiprybė priklauso ne nuo galios ir didumo, o nuo širdies tyrumo ir nuo rūpestingumo.

Gal ir nereikėtų rinkti nuo ką tik prasikalusių rožių ūglių miniatiūrinių ledo šarvų – gal šaltis jų nepražudys... gal nereikėtų šerti beglobių kačių – galbūt tai padarys kas nors kitas... galbūt apskritai nereikėtų taip jautriai reaguoti į aplinką, nes tai kenkia ramiam miegui ir virškinimui. Bet kokia tada šio gyvenimo pasaulyje prasmė? Kad numirtum dėl nieko nesijaudindamas?.. Nenustebčiau, jeigu taip ir būtų. Bet ar kas nors tada galėtų pasakyti, kad apskritai gyvenai?..

Renata Šerelytė

Romualdas Rakauskas. Fotovi(t)ražai. Pažemintojo išaukštinimas

SODAS KURIS YRA

sodas kuris yra
manyje tavyje sodas
iš kurio mes esame
kiekvienas pro savo vartus
išvaryti gyventi

tatai galim pajauti bet kas
išdrįs pakelti į ūksmę
akis kas išdrįs
apsakyti ką matė

stoviu nugara į vartus
nedrįsdamas atsigręžti

žinau: esu taip arti
kad jeigu staiga atsigręžčiau

apakčiau nuo to
ką mačiau (žinau:
kada nors atsigręšiu)

nes yra kurie matė:
jie žino atsakymą bet
seniai jau užmiršo
ko klausė (jų esmė yra medis)

sodas tik prasideda mumyse

sodas prasideda ten kur
medžio šešelyje amžinas
ilsisi medkirtys

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Išlieka silpniausieji • **2-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Istoriką Vincą Trumpą prisimenant • **3-as psl. Vladas Šimkus.** „Kai ima šviesti paprasti...“ Eilėraščiai • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Peizažas – ir tradicinis, jau pažįstamas, ir netikėtas • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** Laikinojo laiko, tikėkimės, amžinieji ženklai • **6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Maksimo Osipovo „Naminių paukščių klegesys“ – lietuvių kalba • **7-as psl. Perpetua Dumšienė.** 1941 metai: didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos (2) • **8-as psl. Kultūros kronika/Renata Šerelytė.** Nei atpirkimo, nei susitaikymo (Naujos knygos)

Kitame numeryje: Jubiliejinė paroda V. K. Jonyno galerijoje • Zigfridas Gronau. Vilko vaiko istorija

Istoriką Vincą Trumpą prisimenant

Audronė V. Škiudaitė

Šiemet sukanka 15 metų nuo išėivijoje gyvenusio ir kūręsio istoriko, žurnalisto, redaktoriaus Vinco Trumpos mirties. Gimė 1913 m. Paliepiuose, Ariogalos valsčiuje, Kėdainių apskrityje; mirė 2002 m. Vilniuje. Gyvenimo saulėlydyje, 1997 m., V. Trumpa grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Vilniuje, Gerontologijos ir reabilitacijos centre. Čia 1998 m. šių eilučių autorei su istoriku ir teko pabendrauti bei parengti interviu savaitraščiui „Apžvalga“. Čia pasinaudosiu tuomet vykusio pokalbio kai kuriomis mintimis.

Vincas (Vincentas) Trumpa 1937 m. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete baigė visuotinę istoriją. Studijas tęsė Paryžiaus universitete. 1939 m. dirbo Lituanistikos instituto istorijos skyriaus sekretoriumi, 1940 m. – dienraščio „Lietuvos aidas“ korespondentu Berlyne, 1940–1941 m. buvo Kauno 6-osios gimnazijos mokytojas, 1941–1944 m. – Vilniaus universiteto Lietuvos istorijos katedros vyr. asistentas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, organizavo Miuncheno lietuvių gimnaziją ir buvo jos vicedirektorius. 1949 m. emigravo į JAV. Nuo 1954 m. dirbo Kongreso bibliotekoje Washingtone. Spaudoje ėmė reikštis dar būdamas gimnazistas.

Nuo 1939 m. – jau Lietuvos žurnalistų sąjungos narys. Vokietijoje bendradarbiavo laikraštyje „Mintis“, buvo vienas iš žurnalo „Šviesa“ redaktorių. JAV dirbo žurnalų „Metmenys“ ir „Lituanus“ redakcijoje.

Garbaus amžiaus istorikas anuomet užkalbintas Vilniuje mielai papasakojo apie savo gyvenimą. Kadangi pokalbis vyko prieš Vasario 16-ąją, jis savo gyvenimą susiejo su šia data: „Aš jau šiek tiek prisimenu 1918 metus, kada buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, jau buvau 5 metų berniukas. ...Man vėliau teko pažinti ne vieną Vasario 16-osios akto signatarą. Sakykim, buvau gerai pažįstamas su Petru Klimu, kai jis buvo ministeris Paryžiuje, o aš ten studijavau. Jis Nepriklausomybės aktą pasirašė jaunas – gal 25-erių metų, ką tik baigęs Maskvos universitetą. Vėliau jis tapo žymiu diplomatu. Ir Antaną Smetoną teko pažinti, prof. Mykolą Biržišką, inžinierių Steponą Kairį, kuris pirmas emigracijos iškėlė šūkį – veidu į Lietuvą“.

Pačio V. Trumpos nuomone, jo gyvenimas buvo gana įdomus, bet ir į jį jis žvelgė irgi istoriko akimis: „Dauguma mano kartos žmonių gyveno taip pat – dar vaikui teko pergyventi I Pasaulinį karą, paskui II Pasaulinį karą su visais jo žiaurumais ir baisumais. Nenorėčiau, kad kam nors tektų pamatyti dar vieną tokį karą, koks buvo II Pasaulinis. Istorijoje kito tokio baisaus, žiauraus, beprotiško ir beprasmiško karo daugiau nebuvo, o istoriją aš nebloggeriai žinau – nuo senovės Egipto iki dabar. Buvo karai, kurie tęsėsi šimtą metų (Anglijos ir Prancūzijos karas), trisdešimtys metų (XVII a. Vokietijoje), bet jų negalima net lyginti su II Pasaulinio karo žiaurumu, neracionalumu. Joks kitas karas nepareikalavo tiek žmonių aukų ir joks karas nepasibaigė taip neracionaliai, taip kvailai. Atiduoti beveik pusę pasaulio, ištisas tautas diktatoriui išžudyti, žinant, kas daroma Sibiro dykynėse su milijonais žmonių?!... Ir tai sankcionavo karo laimėtojai“.

Vincas Trumpa apgailestavo, kad jo gyvenamasis laikotarpis jam, istorikui, buvo nepalankus: „Labai sunku darbuotis, jeigu esi išbloktas iš savo krašto. Toli nuo Lietuvos, kuri buvo geležinėse replėse, negalėjau prieiti prie istorijos šaltinių. Aš, kaip istorikas, palyginus nedaug ir padariau. Stengiausi sekti, ką daro Lietuvos istorikai, o jie čia darė gana daug, nežiūrint sunkių sąlygų, ypač pastaraisiais metais. Galėjau tik jų veikalus recenzuoti, apie juos kalbėti. Pats išleidau vieną vienintelį rimtą darbą – parašiau knygą apie Baltijos jūrą XIX a. pradžioje – 1807–1812 metais. Tada Napoleonas buvo užėmęs beveik visą Europą, ir Baltijos jūros uostai buvo vieninteliai, per kuriuos pasaulio laivai, ypač Amerikos laivynas, galėjo vesti prekybą su Europa – per Stokholmo, Götėborgo, Kopenhagos, Rygos, Klaipėdos, Petrapilio, Karaliaučiaus uostus. Aš tą laikotarpį aprašiau, kadangi Vašingtone radau ar-

Istorikas Vincas Trumpa pagerbtas Vilniuje.

„Draugo“ archyvo nuotr.

chyvinės medžiagos – amerikiečių konsulų, ministerių pranešimus savo vyriausybei apie tai, kaip vyksta prekyba Baltijos jūra su Skandinavijos ir Baltijos kraštais, tada priklausiusiais Rusijai. Tas darbas pirmiausia buvo išleistas Čikagoje, vėliau – ir Lietuvoje. Tai šioks toks mano indėlis į Lietuvos istoriją. Nors Lietuva kaip valstybė tuo metu neegzistavo, bet prekyba per Lietuvą ėjo“.

Į klausimą, iš ko istorikas emigracijoje valgė duoną, V. Trumpa plačiau apsistojo prie savo išskirtinių pareigų Kongreso bibliotekoje: „Kaip ir daugeliui, iš pradžių buvo labai sunku ir dirbau įvairius darbus – restorane ploviau lėkštes, mokykloje dirbau sargu, valiau klases pradžios mokykloje (nors Vokietijoje teko būti gimnazijos direktoriumi). Bet kai gavau pilietybę, pasidarė lengviau. 23 metus (1955–1978) Vašingtone dirbau Kongreso bibliotekoje, kuri yra pati didžiausia pasaulyje. Kadangi mokėjau nemaža kalbų, užėmiau gana svarbias pareigas. Ypač buvo reikalingos lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų, lotynų kalbos. Nors tai nebuvo mano specialybės darbas, bet galėjau prieiti prie knygų, rašančių apie Lietuvos, Rusijos, Lenkijos istoriją. Kongreso biblioteka aptarnavo JAV kongresmenus.“

Tai buvo įdomus darbas. 1955 m., kai aš pradėjau dirbti, ypač svarbi buvo Rusijos problema. Kongresas norėjo žinoti, kas vyko Rusijoje, nors ji ir buvo sąjungininkė. Pavyzdžiui, vienu metu vienas kongresmenas buvo susidomėjęs baltosiomis meškomis, kurios veisiasi Rusijoje. Reikėjo surasti ir išversti į anglų kalbą visą medžiagą, kuri pasirodydavo jų spaudoje. Su sovietine spauda, literatūra dirbo labai daug žmonių.

Man yra tekę dirbti ir su lietuviška medžiaga. Vienu metu buvo užrašomos visos Vilniaus radijo žinios. Jas išspausdindavo ir man duodavo išrinkti, kas gali būti įdomaus kongresmenams, politikams, valstybės departamentui. Tai laivų judėjimas, prekyba, atradimai, išradimai ir t.t. Vėliau tas susidomėjimas Sovietų Sąjunga sumažėjo. Pradėjau dirbti kitame skyriuje jau bibliotekininko darbą, kataloguodamas knygas įvairiomis kalbomis. Kongreso biblioteka gaudavo spaudinių iš viso pasaulio. Man, žinoma, buvo įdomiausia lietuviška spauda. Ir reikia pasakyti, tos spaudos buvo gaunama nemažai, dėl to, kad Kongreso bibliotekoje dirbo nemažai lietuvių. Viena lietuvaite dirbo knygų įsigijimo skyriuje. Dauguma knygų atėdavo pasikeitimo būdu. Kongreso biblioteka turėdavo daug dublikatų. Taip knygų gaudavo ir Lietuvos bibliotekos. Taigi turėjau galimybių sekti Lietuvos gyvenimą, išgirdavau ir kai ką įdomaus, ko neperskaitydavau Amerikos spaudoje“.

Po dvejų metų, kai Vilniuje vyko mūsų pokalbis, 2001 m., „Baltų lankų“ leidykla išleido Vinco Trumpos knygą-rinktinę „Apie žmones ir laiką“. Tai akademinės studijos, įvairių sukakčių proga parašyti straipsniai, knygų recenzijos ir nekreologai. Išsibarsčiusi išėivijoje ėjusiuose laikraščiuose ir žurnaluose, Lietuvos plačiai visuomenei ši istoriko ir

visuomenės veikėjo kūryba buvo mažai žinoma. Knygos anotacijoje sakoma: „Per žmones Trumpa mėgina atskleisti tiek jų aplinkos, tiek epochos savybes, tiek jų santykį su gyvenamuoju metu. Kai kas stipriai kertasi su mūsų nuomonėmis, įvaizdžiais, mokykliniu supratimu“. (Beje, istoriko V. Trumpos gerbėjai šią knygą dar gali įsigyti internetu „Patogu-Pirkti.lt.“)

2013 m., jau po istoriko mirties, V. Trumpos gimimo šimtmečiui, „Versus aureus“ leidykla išleido Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos instituto mokslininkų Daivos Dapkutės, Dalias Kuizininės sudarytą knygą „Vincas Trumpos korespondencija: šaltinių publikacija“. Čia skelbiami laišakai iš Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos instituto fondų, kurie apima 1947–2000 m. laikotarpį. Laiškų adresatai – žymūs liberaliosios krypties lietuvių egzilio intelektualai Henrikas Žemelis, Bronys Raila, Algirdas Julius Greimas, Vytautas Kavolis, Mykolas Drunga, Vytautas Vepštas, Henrieta Vepštienė, Gintautas Vėžys, Liūtas Mockūnas, Vincas Rastenis, Romas Sakadolskis ir Kostas Ostrauskas. Antrąją knygos dalį „Vincas Trumpa pasakoja“ sudaro „žodinės istorijos“ epizodai – interviu, parengti knygos sudarytojų Dalias Kuizininės ir Daivos Dapkutės kartu su kolega Linu Salduku.

Istorikui V. Trumpai 2002 m. mirus Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus šią asmenybę apibūdino taip: „Netekome žmogaus, visą gyvenimą sąžiningai tarnavusio savo tautos ir valstybės istorijai bei gimtajai kultūrai. Su velioniu daugelį Lietuvos bei išėivijos mokslo ir kultūros žmonių siejo gražus dvasinis ryšys, bendri darbai ir gyvas dialogas apie Lietuvos laisvę. Išauklėtas tarpukario Lietuvoje laisvės ir bendražmogiškųjų idealų dvasia, V. Trumpa ir kaip mokslininkas, ir kaip žmogus visą gyvenimą liko ištikimas šioms vertybėms“.

O štai ką apie istoriko misiją kalbėjo pats istorikas Vincas Trumpa straipsnyje „Istoriko atsakomybės klausimu“ „Aiduose“ 1968 m.: „Kokia iš tikrųjų istoriko vieta visuomenėje, kokia jo atsakomybė prieš visuomenę ir prieš žmogų? Ar iš tikrųjų jis vertas pakarti, kaip sugestionuoja G. Salvemini? O gal jis turi būti patriotizmo mokytojas, švyturys, rodąs tautai kelią? Abi šios pažiūros kraštutinės. Jos dažniausiai atsiranda dėl to, kad istoriko, kaip ir rašytojo, sąvoka dažnai per daug išplečiama. Kaip kiekvienas manosi galįs būti rašytojas, taip ir kiekvienas manosi galįs būti istorikas. Literatūros kritikai kovoja su netikrais rašytojais (grafomanais), istorijos kritika privalo kovoti su netikrais istorikais... Istorikas, kaip ir kiekvienas mokslininkas, pirmiausia ieško tiesos. Platonas jo draugas, bet didesnis draugas tiesa. Tiesos jis negali paaukoti nei patriotizmui, nei jokiam kitam apskaičiavimui. Nuolat ieškodamas naujų šaltinių ir kritiškai vertindamas turimuosius, jis stengiasi atkurti praeities vaizdą tokį, koks jis iš tikrųjų buvo. Tai ir yra pagrindinis istoriko uždavinys“. □

VLADAS ŠIMKUS

„KAI IMA ŠVIESTI PAPRASTI...”

PRADŽIA

Aš dar negimęs, bet seniai
Yra sodybos, vasarojai,
Ir kvepia obuoliai skaniai,
Tokie šalti ir aprasoję.

Aš dar negimęs, o dangum
Kelauja debesys pavėjui...
Ir kaip tai paprasta – paskum
Į dūzgiančią išeiti pievą!

Kaip paprasta išmokyti žodžius,
Kuriuos vieni kitiems pasakom.
Ir plieskia žvaigždės pro medžius
Šioj žemėje, šioje visatoj.

Žmogus prasideda anksti –
Nuo šito aukšto paprastumo,
Kai ima šviesti paprasti
Nepaprastumai ir atstumai.

Ir nieko nenuplagijuos
Netalentingi debutantai.
Kūryba – kai nėra jokios
Kūrybos. Viskas išgyventa.

ŠVIESOS MERGAITĖ

Tu sakai – nebekelsiu ragelio.
O vienatvė salsvai nuobodii.
Visą rytą kankinus rojalį,
Išeini. Ir staiga nubundi.

Nežinau, gal įkaitinti mūrai,
gal žydėjimas liepų, o gal –
tarsi glamžomas veidrodis – jūra
pro viršūnes akis tau sugels.

Tik žinau: ne velėna, ne kaulai,
ne pasaulio tuštybė visa –
o šviesa, kuri pereina kiaurai
tavo alkaną širdį, – šviesa!

Netiesa žemės kodeksų šimtas,
o tiesa, kad ateina šviesa
ir mes patys – bent sykį – sušvintam
tartum spindulio vieno tąsa.

Tu eini, su diena susilietus,
minioje prisimerkus pusiau,
nebe kūnas – šviesos siluetas,
nepriklausantis niekam. Net sau.

POEZIJA

Rašiau, kaip mokėjau,
Viešpatie,
Dabar jau vėlu atsitraukti.
Visą laiką
Kaip uosto viešbuty –
Gyvenki ir nekantrauki.

Paskutiniai stogai ir valandos
Čia baigiasi. Ten, už dokų,
Prasideda jūrų valdos,
Neišmatuojamos kaip vaizduotė.

Būkit sveikos, kelionių pradžios,
Ir jūs, užsispyrę jūreiviai! –
Tegu širdys sužino pačios,
Ko joms gyvenime reikia!

Būkit sveikos, grįžimo sekundės
Į žemę – lyg muziką kokią. –
Tegyvuoja šaligatvio gruntas
Po išsiilgusia koja!

Jos kartais keičiasi vietomis –
Poezija su tikrove.
Ir muzika būna kaip vėtros,
O vėtros – kaip muzika groja.

Vėlu atsitraukti po visko.
Poezija!
Tu – arena,
Kurią pereiti tam pavyksta,
Kas eina aštriausia briauna!

KAIMO KAPINĖS

A. Sudintaitei

Virš kapinių kitoks dangaus gilumas.
Po medžiais didelė erdvė ateina.
Suvokt pasauliui reikia genialumo,
O jūs artojai buvot, ne Einšteinai.

Tai buvo savos paslaptys ir rūpesčiai
Savi. Žolė virš kauburių supuolusių
Šiurena nei bauginančiai, nei rūščiai,
O nebuvimas pavadintas poilsiu.

Rugių laukai ir kelias į miestelį.
Toliau – kiti keliai, žemynai, marsai.
Gyvenimas per didelis šlovės masteliui,
Per mažas vagai lig gražos išarti.

Vieni daugiau pasakom, kol gyvenam,
Kiti mažiau. Bet niekas neišnyksta,
Tik darosi prasmingesni gyvajam
Ir šuns lojimas, ir naktis, ir viskas.

MĖNESIENA

Tai ne žiogų naktinis darbas.
Ne fosforas ir ne sidabras –
tas pievų šaltas apšvietimas.
Tai šauksmas. Mirtinas kvietimas.

Kažkas many vaitoja, spurda:
palik, palik tą dievą skurdų,
tą kūdrą, daržinę, tą beržą,
per šėmą jo šešėlį perženkl.

Į kitą ilgesį bevardį.
Į kitą laiką, kitą erdvę.
Į šviesą, šunišką, neryškią.
Negrįšiu, viešpatie, negrįšiu!..

VARPINĖJE

L. Miliui

Tenai žemai – rugsėjis, plentas, kapinės.
Tenai pilni saulėgrąžų kiemai.
Vidudienį dar kepina, ir katinas
Per aikštę tingiai slenka ten žemai.

Čionai vėsu. Čionai praskrieja paukščiai
Pro mūsų galvas šlamančiais pulkais.
Mes – paaugliai išblukusiais plaukais.
Mes turime save kaip nors paaukštinti.

Ir, perėjęs karus, nelaimės, ugnį,
Paskendęs rudeniškam skaidrume,
Miestelis mūsų lyg upokšnio dugnas
Šventadieniškai plaukia su Žeme.

Romualdas Požerskis. Iš ciklo „Atlaidai“. Žemaičių Kalvarija, 1984.

Parodos akimirkos.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Peizažas – ir tradicinis, jau pažįstamas, ir netikėtas

Algis Vaškevičius

„Kelionėje, namuose ir svajonėse“ – taip vadinasi įspūdinga peizažų paroda, iki gegužės pradžios veiksianti Kaune, M. Žilinsko dailės galerijoje. Tai peizažai iš „Lewben Art Foundation“ kolekcijos ir Lietuvos išeivijos dailės fondo, sukurti nuo XIX a. pabaigos iki XXI a. pirmojo dešimtmečio. Tai ir panoraminiai vaizdai, ir kūriniai, kurie įrodo, jog peizažai yra ne tik gamtos vaizdai. Iš viso parodoje pristatomi 67 darbai, kuriuos sukūrė daugiau kaip 40 lietuvių arba su Lietuva artimai susijusių autorių.

Parodą pristatanti jos kuratorė dr. Ramunė Rachlevičiūtė teigia, kad peizažas jau nuo seno yra mėgstamas Lietuvos dailėje, o tarpukariu tikras tapytojas tapė peizažus ir portretus – taip sutapo dailininko ir žiūrovo, vertintojo siekiai. Toks kūrinys galėjo pasiekti privačius namus, o ypač meniški darbai atsidurdavo ir muziejų fonduose. „Alegorinis, mitologinis, buitinis žanras traukė tikrai ne kiekvieną menininką. Ne kiekvienas menininkas ir sugebėjo įveikti figūrinės kompozicijos uždavinius. Susidarė dviprasmiška situacija: atrodytų, peizažą nutapyti lyg ir lengviau nei figūrinį paveikslą, bet reikia pripažinti, kad dailininkas, tapantis peizažus, turi turėti ne tik tapytojo, bet ir ypatingą peizažininko talentą“, – teigia parodos kuratorė.

Jos nuomone, Lietuvos peizaže vyrauja kamerinis, jaukus, užduras motyvas, dažnai – sodyba kur nors pamėškėje. Įdomu tai, kad šioje parodoje keliais darbais pristatomas dailininkas Jonas Šileika net ir tapydamas režisieriaus Boriso Dauguviečio ar kompozitoriaus Juozo Naujalio portretus už jų nugarų vaizduoja gražų lietuvišką peizažą.

Peizažas – tai ne vien gamta, todėl čia pateikiami ir urbanistiniai, pramoniniai vaizdiniai, atskleidžiantys modernią Lietuvą Igorio Piekuro ar Jono Švažo darbuose. O greta – ir postmodernistiniai dailininkai Ugnius Gelguda, pristatantis darbą iš ciklo „Kriminaliniai peizažai“ pavadinimu „Pasiklydėlius baudė sniegas ir šaltis“ ar pilkapį miške vaizduojantis Artūro Railos darbas iš ciklo „Žemės galia“.

Šioje parodoje – ir žinomi pano-

raminių vaizdų kūrėjai Adomas Galdikas, Mstislavas Dobužinskis, Antanas Žmuidzinavičius, ir Vito Luckaus fotografijos, Algio Griškevičiaus tapyba, Lino Leono Katino, Antano Martinaičio, Vyganto Paukštės, Audriaus Puipos, Algio Skačkausko, Povilo Ričardo Vaitiekūno, Justino Vienožinskio, Viktoro Vizgirdos ir daugelio kitų darbai.

Lankant parodą krenta į akis tai, kad čia tarsi atsisakyta tradicinės ekspresyvos ir spalvingos tapybos, kuri sudaro moderniosios Lietuvos dailės pagrindą. Kai kurie joje rodomi kūriniai, atrodo, net nelabai įtilptų į žanro ribas – tokie yra Jono Mackevičiaus paveikslas „Našlaitės“, panašus į natiurmortą ar Adolfo Valeškos „Motėris su balandžiais“ bei „Bėgimas į Egiptą“. Vytauto Kasiulio „Draugija miške“ ar Adomo Varno „Marijos apsiėsimas Šiluvoje“ darbus galima vadinti alegoriniais ar religiniais.

Vienas iš įdomių parodos eksponatų – A. Valeškos paveikslas „Vilniaus rotušė. Natiurmortas“. Jis buvo vienas pirmųjų Kauno intelektualų, Vilniuje dirbo šio miesto dailės muziejaus, kuris veikė senajame rotušės pastate, direktoriumi. Savo 1942 metais sukurtame tapybos darbe „Vilniaus rotušė. Natiurmortas“ dailininkas suderino natiurmortą ir urbanistinį peizažą, kurio fonas rodo vokiečių okupuoto Vilniaus kasdienybę.

1944 m. A. Valeška iš Lietuvos pasitraukė į Vokietiją, Freiburgą, ten vadovavo šio miesto meno mokyklos tapybos studijai. 1948 m. A. Valeškos ir jo bendraminčių iniciatyva Freiburge įkurtas Lietuvių dailės institutas. 1950 m. jis atvyko į JAV, po metų Čikagoje įsteigė Vitražo ir mozaikos studiją, kurioje atliko monumentalias dekoratyvinės dailės užsakymus įvairių konfesijų maldos namams. 1954–1956

m. Čikagos dailės institute dėstė vitražą, nuo 1984 m. gyveno Indianoje, o 1993 m. dailininkas grįžo į Lietuvą ir po metų čia mirė. Amerikos biografijos institutas A. Valeškai atsiuntė specialų diplomą, pagerbiantį dailininką už išskirtinumą, pasižymėjimą ir iškilumą.

Parodoje eksponuojami ir jau minėti portretai, ir tai tik dalis parodos darbų, kurie sunkiai gali būti priskirti peizažo žanrui. Vis dėlto sprendimą rodyti šiuos darbus kuratorė grindė tuo, kad visuose juose peizažas (ar panoraminis vaizdas), net jei ir patrauktas į antrą planą, vaidina svarbų vaidmenį ir padeda atskleisti autorių pasirinktas temas.

Parodoje yra nemažai ir kitų lietuvių dailininkų, emigravusių į Jungtines Amerikos Valstijas, darbų. Čia rasime ir jau chrestomatinėmis tapusias Algimanto Kezio fotografijas „Marina Sičio bokštai ir IMB pastatas“, ir jo „Lake Point bokštai“ Čikagoje, ir „Saulės ruožai ant plieno sienos“ – fotografija iš St. Louis Missouri, taip pat parodą puošia ir trys Adomo Varno peizažai.

Parodos kuratorė teigė, kad pavadinime kalbama apie keliones, namus ir svajones, tuo norint pristatyti darbus, kuriuos lietuvių dailininkai sukūrė ir tėvynėje, ir viešėdami ar gyvendami svetur, taip pat parodyti, kad kūrėjai peizažo žanrą dažnai pasitelkdavo ir asmeninėmis vizijoms bei fantazijoms įvaizdinti.

Dar vienas įdomus dalykas – tapybos darbai čia pristatomi ne chronologine tvarka, o dažnai šalia XIX a. kūrinių kabo XX a. pabaigos darbas, ir tarp jų yra kažkokia jungtis, kažkas bendro. Tos jungtys labai sėkmingai susieja prasminę gaidą visai skirtingų laikotarpių darbus ir leidžia pajusti netikėtų atradimų džiaugsmą.

Apie lietuvių dailininkų keliones po svetimas šalis kalba vienas kito sukabinti Leonardo Kazoko, Mstislavo Dobužinskio, Makso Bando, Prano Domšaičio tapybos darbai. Jau vien tapybos darbų pavadinimai iškalbingi – „Monmartras Paryžiuje“, „Senas namas Vokietijoje“, „Austrijos peizažas“, „Jeruzalė“. Įdomus ir trijų tapybos darbų, kurie vaizduoja Dievo motinos katedrą Paryžiuje, sugretinimas – jų autoriai M. Bandas, Telesforas Valius ir V. Kasiulis. Skirtingiems autoriams įdomios skirtingos šios šventovės detalės, ir šiuos skirtumus ar panašumus žiūrovai taip pat atranda su džiaugsmu.

Meno kritikai pastebi, kad ši paroda itin tikinamai parodo, jog galima atrasti sąsajų net tarp labai skirtingų laikotarpių kūrėjų, atradus jiems tinkamą bendrą vardiklį. Be to, šia paroda dar kartą labai sėkmingai nutiestas tiltas tarp Lietuvos ir Lietuvos išeivių kūrybos, kartu atsakingai ir kūrybingai pažvelgta į jau gerokai primiršto tapybos žanro eksponavimo galimybes.

Viešojo įstaiga „Lewben Art Foundation“ – nevalstybinė institucija, administruojanti reprezentatyvią meno kolekciją. Šią kolekciją sudaro Lietuvos ir užsienio menininkų kūriniai nuo XVIII amžiaus pabaigos iki mūsų dienų. Kolekcijos branduolį sudaro tapybos darbai, bet nemažą dalį užima ir skulptūra, fotografija, grafika, taip pat videodarbai ir instaliacijos. Ši organizacija, bendradarbiaudama su menininkais, dailėtyrininkais, įvairiomis kultūros ir meno organizacijomis nuolat rengia parodas ir leidžia pačius įvairiausius meno albumus.

„Lewben Art Foundation“ yra ir Lietuvos išeivijos dailės fondo steigėja. Šis fondas siekia sistemingai tyrinėti išeivijos dailę, taip pat grąžinti kūrinius į tėvynę. Fondo administruojamą kolekciją sudaro Lietuvos išeivių dailininkų darbai nuo XX amžiaus pradžios iki mūsų dienų.

Naujoji paroda „Kelionėje, namie ir svajonėse: peizažai iš „Lewben Art Foundation“ kolekcijos“ – jau ne pirmoji, pristatoma M. Žilinsko dailės galerijoje. 2013 metais čia buvo surengta didelio susidomėjimo sulaukusi litvakų dailės paroda, o 2015 m. – išeivio Prano Domšaičio retrospektyvinė paroda „Visuomet kelyje. Tapyba iš privačių rinkinių“. Tų pačių metų rugsėjo mėnesį Kauno bienalės metu čia veikė paroda „Tinkliniai susidūrimai atsijungus“. □

Laikinojo laiko, tikėkimės, amžinieji ženklai

Aldonos Gustas paroda „Moterys su burnomis“.

A. Petraitytės nuotraukos

Astrida Petraitytė

Aldonos Gustas piešinių paroda „Moterys su burnomis“ Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, manyčiau, tapo dvigubai (ar – keliagubai) reikšmingu mūsų kultūrinio gyvenimo įvykiu – į jos atidarymą atvyko pati autorė! Kaime prie Šilutės 1932-aisiais gimusi, nuo karo pabaigos Vakarų Berlyne gyvenanti poetė bei dailininkė pirmąkart apsilankė nepriklausomoje Lietuvoje (su didesne grupe ji buvo atvykusi dar sovietmečiu)! Bent aš, šilutiškė, šį įvykį priėmiau kaip netikėtą likimo dovaną (gal toks jis ir pačiai Gustas, ne tik jos gerbėjams) – mat pamenu širdgėlą, kai prieš keletą metų aktyviajai Šilutės F. Bajoraičio bibliotekai vis suburiant kraštiečius, į renginių programą jau buvo įtrauktas ir susitikimas su Aldona Gustas, deja, ji negalėjo atvykti dėl sveikatos problemų. Juk ir 2006 m. Prezidento Valdo Adamkaus dekretu Aldonai Marijai Gustas Holmsten suteiktas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalis jai įsegta ne Vilniuje, o Lietuvos ambasadoje Vokietijoje.

Ši paroda „Moterys su burnomis“ – „keliaujanti“, jau nuo 2016-ųjų pabaigos pristatoma Lietuvoje: Klaipėdoje, Šilutėje, Kaune, ir štai tik Vilniuje surengtąją pagerbė pati autorė. Parodą kartu su Berlyno *Browse Gallery* kuruoja Goethe's institutas Vilniuje. Glaustą įvadą prieš pažintį su menininkės darbais galime rasti ir šio instituto puslapyje:

„Aldona Gustas – vokiečių poetė ir grafikė, kilusi iš Lietuvos, nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos gyvenanti (Vakarų) Berlyne. 6-ojo deš. pabaigoje ir 7-ajame deš. Aldona Gustas priklausė Vakarų Berlyno ir Kroicbergo menininkų ir literatų bendruomenei ir bičiuliavosi su tokiais menininkais, kaip Günteris Bruno Fuchsas, Robertas Wolfgangas Schnellis ir Günteris Grassas. Pasinaudojusi šiais ryšiais ir siekdama sujungti literatūrą su tapyba, 1972 m. ji įsteigė menininkų grupę „Berlyno dailininkai-poetai, (Berliner Malerpoeten).“ Ir t.t. (https://www.goethe.de/ins/lt/lt/ver.cfm?fueseaction=events.detail&event_id=20944445)

Aldonos Gustas *moteris* spėjau apžiūrėti dar iki oficialios ceremonijos – darbais iškabinti bibliotekos viršutinio aukšto „galerijose“ (paprastiau sakant: koridoriuose, juosiančiuose pirmojo aukšto paradinių laiptų aukštyn atsiveriančią ertmę-erdvę), čia parodas, taip einant ratu, visad patogų apžiūrėti.

Aldonos Gustas drąsių linijų pie-

šiniai, toli gražu ne realistiniai, jie alsuoja ar net tvoskia erotine poetika; greta dar ir poetiška eilutė ar net visas eilėraštis (ir originalas vokiečių kalba, ir Giedrės Bartelt vertimas į lietuvių). Kai su nedidele palyda (Vilniun atvyko ir du *Browse Gallery* atstovai) pasirodė pati autorė, net netikėta buvo išvysti nedidukę, trapią, *laiko* žymių neišvengusią moterį – juk iš darbų trykšta emocinė jėga. Bet šie darbai, regis, „ištraukti iš stalčių“, kuriuose glūdėjo keliolika metų.

O renginį, įvykusį gretimoje salėje, išties galima įvardyti viešnios pagerbimo iškilėmis (buvo ir vyno taurė jau po oficialiosios dailies). Skambėjo muzikinė įžanga ir intarpai – čia organizatoriams patalkino Vilniaus licėjaus moksleivės, pagrojusios fleita ir gitara; licėjaus atstovai paskaitė ir Gustas poezijos (vokiškus originalus ir vertimus). Sakytą nemažai gražių, labiau šiltų nei iškilmingų kalbų. Štai Goethe's instituto vadovas Detlef Gericke, trumpai supažindindamas su Gustas biografija, nepamiršo įterpti ir šmaikščių detalių: minėdamas jos Berlyne suburtą Dailininkų-poetų grupę, į kurią, be jos, vienintelės moters, įėjo 13 vyrų (mums turbūt žinomiausias vardas – Nobelio premijos laureatas Günteris Grassas), prisipažino domėjėsis, kaip Aldonai sekėsi suvaldyti šią vyriją, juk toli gražu ne nuolankią ir paklusnią; sulaukęs atsakymo: jai vaikystėje buvę neįdomu būti mergaite, labiau norėjosi kaip berniukui karstyti medžiais, šėlioti ir pan., tad gyvendama Klaipėdoje (tai trumpas prieškarinis etapas po gimtojo Karceviškių kaimo), bendraudama su berniukais, išmoko jų vaikėžišką šneką – ši ir gelbėjusi, kai reikėdavo „su-tramdyti“ menininkus vyrus...

Viešnią pasveikino ir Prezidentės vyriausioji patarėja Rūta Kačkutė, pasidalijusi ką tik Leipgige patirtais išpūdžiais – mat kaip tik vyko *Berlyno dailininkų-poetų* paroda: Gustas darbai išsiskyrę originalumu, individualumu. Kačkutė akcentavo ir viešnios kūrybinį dualumą, štai jos gyvenimo ir kūrybos dėmenys: Lietuva-Vokietija, dailė-poezija... (Nors pačios Kačkutės išsakytas išpūdis iš parodos - *žodžio ir vaizdo giluminė dermė* - liudija šį dualumą išreiškiant ne priešybų kovą, bet dviejų pradų vienovę, persipynimą.)

Gustas-dailininkės stilių detaliau aptarė šios ekspozicijos rengėja-dailininkė Eglė Kuckaitė. Pasak jos, Gustos darbai primena, viena vertus, vaikiškus piešinius – kai minties ir rankos

judesio neperskiria jokia pauzė, su-manymas realizuojamas vienu ypu; kita vertus – japonų kaligrafiją, tik šiuo atveju piešinys išreiškia ne žodžius, o archetipinius vaizdinius...

Žavintis Gustas-dailininkės talentu, nebuvo pamiršta Gustas-poetė. Rašytojų sąjungos pirmininkas Antanas A. Jonynas (pats ne tik puikus poetas, bet ir vertėjas iš vokiečių kalbos) priminė, kad Gustas kaip poetė Lietuvoje gerai žinoma, išleistos net keturios jos eilėraščių knygos. (Štai ir aš savo bibliotekoje turiu, matyt, patį pirmą, 1983-iaisiais pasirodžiusį Vytauto Karaliaus verstų eilėraščių rinkinį „Briedžiai mano broliai“. Lietuviškų motyvų jame gausu, o tarp jų man magėjo atrasti Šilutę:

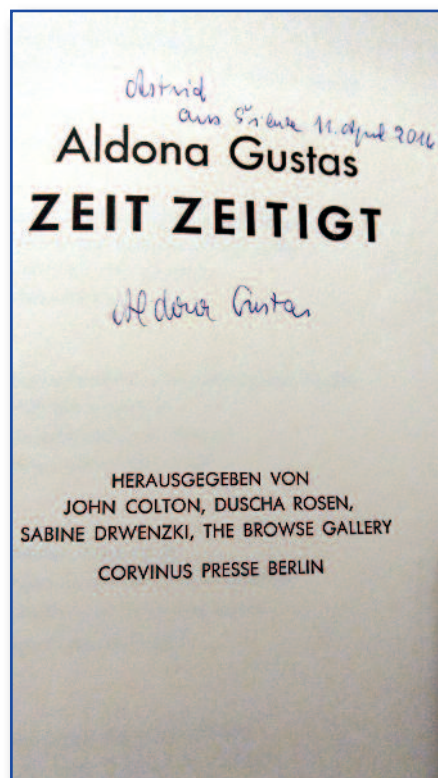
*Šilutėje
mokėjau
dangų
apipinti snieguolėmis
su horizontu
žaisli
lyg su draugu*

*tada dažnai
bėgdavau
parnešti
jūrų vandens
iš senelių šulinio*

*Šilutėje
tarp dobilų
lyg šventėj aš augau; (p. 11)*

O Jonynas prisipažino kadais išvertęs keletą rinkinio „Berliner Tagebuch, („Berlyno dienoraštis“) eilėraščių – norėtų ir visą knygą išversti; mus tai, žinoma, nudžiugintų, kol kas teko pasitenkinti pora perskaitytųjų. Jonynas prasmingai Aldoną Gustą į mūsų kultūrinį kontekstą „įrašė“ greta tokių vokiečių kalbų kūrėjų kaip Simonas Dachas, Liudvikas Rėza, Johanessas Bobrowskis...

Nors nebuvo žadėta, bet renginys tapo ne tik parodos, bet ir naujausio Aldonos Gustas poezijos leidinio „Zeit zeitigt“ pristatymu (kalambūrinis pavadinimas sunkiai išverčiamas į lietuvių kalbą – pagal skambesį gal tikėtų „Laikinas laikas“, bet „zeitigt“ yra veiksmazodis). Viešniai suteikus žodį, ji – pirmiausia pasidžiaugusi savo vardu Aldona, kurio nesutiko išsizadėti, kaip raginta, na-

Naujasis Aldonos Gustas poezijos rinkinys „Zeit zeitigt“

cių laikais – ekspresyviai, pabrėždama prasminius akcentus paskaitė eilių iš šios knygos.

Laiko – moteriško, skirtingo nuo vyriškojo – temą Gustas mielai rutuliojo ir „neoficialiojoje dalyje“, grįžus į parodos erdvę, pauzėse tarp autografų pasirašinėjimo, organizatoriams vaišinant mus vynu... Įsigijau ir aš šią bibliografinę vertybę – „Zeit zeitigt“ išleista 250 egzempliorių tiražu, kiekvienas numeruotas ir autorės pasirašytas (manasis – 42-as, jau paženklin-tas ir asmeniniu autografu). Dabar, skaitinėdama, puikiai suprantu šio neoficialaus bendravimo metu nugirstą Jonyno „pasiguodimą“ viešniai: jos poeziją versti labai sunku, kone neįmanoma... Negaliu vertinti ankstesnių rinkinių, bet šis, turintis *Zeit* (Laiko) ašį – itin metaforiškas, regis, ne tik žodžių skambesiais sužadžias, bet ir vokiečių kalbą naujadarais praturtinąs... Tai daugiausia ketureiliai, nei atskirti vienas nuo kito, nei specialiai susieti, plaukiantys – su pauzėmis, bet be perstogės... Tokie Laiko gurvuočiai.

Būtų man knietėję teirautis, ar jai, šilutiškei, gimtasis kraštas turi *mažlietuviškumo* skirtbę nuo visos Lietuvos, irgi prisimenamos, kūryboje minimos?.. Bet menininkei Gustas egzistenciniai-filosofiniai klausimai, regis, labiau rūpėjo, vis priminė: pasistenkit pajusti moterišką laiką – jis kitoks.... □

Iš k.: Aldona Gustas, Vytautas Karalius, Antanas A. Jonynas

„Naminų paukščių klegesys“ – lietuvių kalba

Laimutė

Vasiliauskaitė-Rožukienė

Rašytojas gydytojas paneigė esąs „naujasis Čechovas“. Vilniaus žydų viešojoje bibliotekoje viešėjo garsus šiuolaikinis rusų rašytojas Maksimas Osipovas (g. 1963), vadinamas „naujuoju rusų Čechovu“, kuris rašo klasikine maniera, jo apsakymai, apsakos ir apybraižos apie kasdienybę artimesni poezijai. Ir iš tiesų, jam labiausiai patinka skaityti poeziją, turi nemažai draugų poetų ir muzikantų. Pasak vertėjos Irenos Aleksaitės, Osipovo apsakymuose siužeto tarsi nėra, bet yra giluma: kuo dabar gyvena Rusija. M. Osipovas – profesionalus gydytojas; pasak jo, rašytojimas nėra profesija, jis net nėra Rusijos rašytojų sąjungos narys (nes tuomet mažiau rašytų...), o „naujaisiais rusų Čechovais“ Rusijoje, be jo, dar vadinami kokie penki šeši rašytojai.

Tarusos ligoninės kardiologas ir vadovėlio „Klinikinė echokardiografija“ (1993 ir 2005 m.) autorius. Maksimas Osipovas gimė Maskvoje, baigė 2-ąją Maskvos medicinos institutą, ordinarū, aspirantūrą, dirbo Californijos universitete, Maskvos klinikose. Kartu su Nelsonu Schilleriu parašė knygą „Klinikinė echokardiografija“, kuri tapo žinomiausiu šios srities vadovėliu rusų kalba. 2005 m. įsteigė labdaros fondą „Pagalbos Tarusos ligoninei draugija“, yra jo prezidentas (2008 m. jam teko pakovoti su vietine valdininkija, kad ligoninės neuždarytų, ir jam pavyko! Pavyko net parūpinti daugiau daktarų, šiuolaikiškos įrangos).

Provincija ir provincialumas. M. Osipovas gyvena ir dirba provincijos miestelyje Tarusoje, 130 km nuo Maskvos (taip gyveno Marina Cvetajeva, Konstantinas Paustovskis, Nikolajus Zabolockis). Ten jo tėvų sodyba. Jį žavi mažo miestelio harmonija (pasidomėjau internete: Tarusoje yra draustinis). Provincija jam patinka, jam nepatinka provincialumas, kuris pasireiškia ir tokia forma: „kodėl M. Osipovo, o ne to, kuris prasigėrė ir numirė (tačiau rašė širdies kraują) kūryba išleista katalonų kalba?“)

Populiarus pasaulyje. M. Osipovo kūriniai išversti į anglų, lenkų, suomių, čekų, graikų kalbas (leidykla „Verdier“); išleisti dviem rinkiniais Prancūzijoje, 2016 m. rinkinius ispaniškai ir kataloniškai išleido „Club Editor“ (Barselona).

Kūryba. Rašyti pradėjo vėlai: nuo 2007 m. (44-erių) ėmė publikuoti apybraižas, apsakymus ir apsakas žurnale „Znamia“ (tiražas apie 2 tūkst.). Visas keturias prozos knygas: „Nuodėmė būtų skūstis“ (2009), „Naminio paukščio klyksmas“ (2011), „Renesanso epochos žmogus“ (2012) ir „Jūros banga“ (2014) išleido leidykla „ACT – Corpus“. Parašė tris pjeses: „Rusų kalba ir literatūra“ (2012 m. Omsko dramos teatre pastatė garsus rusų režisierius Levas Dodinas, 2013 m. – ir Mažajame Sankt Peterburgo dramos teatre); „Atpirkimo ožiai“ – radijo pjesė, monospektaklį (mandagumo tragediją) „Rigoletą“ (pasak autoriaus, ji nieko bendra neturi su Rigoletu) antri metai repetuoja Dodinas Sankt Peterburge. (Viena klausytoja iš

Leidėjas, vertėjas Tomas Čepaitis, vertėjos Irena Potašenko, Irena Aleksaitė (centre – autorius Maksimas Osipovas dalina autografus), Gražvilė Baleišytė ir Liubovė Salimova Vilniaus žydų viešojoje bibliotekoje pristatant knygą „Naminų paukščių klegesys“ lietuvių kalba

salės pasiūlė: gal pjesėmis susidomėtų Lietuvos rusų dramos teatras?).

Ankstesnė pažintis su autoriaus kūryba Lietuvoje. Osipovo apsakymai ir apsakos skelbti „Gimtajame krašte“; „Nuodėmė būtų skūstis“ lietuvių kalba jau buvo skelbta pernai ir užpernai savaitraštyje „Literatūra ir menas“, o apsakymas „Maskva-Petrozavodskas“ – žurnale „Metai“ (pastarasis Rusijoje pripažintas geriausiu 2010 m. apsakymu ir pelnė autoriui Jurijaus Kazakovo premiją).

Kitos premijos. 2013 m. tapo Bunino premijos laureatu, 2010 m. – premijų „Jasnaja poliana“ ir NOS, 2012 m. ir 2014 m. – Belkino premijos finalininkas.

M. Osipovo knyga lietuviškai išėjo pirmą kartą. Jo knyga lietuvių kalba – „Naminų paukščių klegesys“ išleista pirmą kartą. Knygos sumanytojas ir sudarytojas – leidyklos Zarzeczė leidėjas ir vienas vertėjų – Tomas Čepaitis. Jam talkino net keturios vertėjos. Kodėl ne-

suvienodino stilistikos, kažkas paklausė iš salės. Kad knyga greičiau išeitų, o redaktorė (Tomo kurso draugė) Ona Mickevičiūtė man po renginio išsidavė, kad taip net įdomiau: visos jos – stiprios vertėjos. Knygoje 8 apsakymai, trys didelės apsakos: „Miesto tipo gyvenvietė Viečnastis“ (vertė Irena Aleksaitė), „Renesanso epochos žmogus“ (vertė Gražvilė Baleišytė), „Šulinys, žirklys, popierius“ (vertė Irena Potašenko). Renginyje dalyvavo vertėjos, knygos viršelio dailininkė ir maketo autorė Nijolė Vilkišiūtė.

Maksimas troško išgirsti, kaip skamba jo kūryba lietuviškai. Rašytojas yra girdėjęs skaitant jo apsakymus įvairiomis kalbomis. Ištraukas iš knygos lietuviškai per-

Šiuolaikinis Rusijos rašytojas, gydytojas kardiologas Maksimas Osipovas

Maksimo Osipovo knyga „Naminų paukščių klegesys“

skaitė Tomas Čepaitis, Irena Aleksaitė. Vakaro pabaigoje knygos autorius supažindino su naujausiu savo apsakymu „Fantazija“, kuris buvo išspausdintas žurnale „Znamia“. Vakaro dalyviams kelios valandos neprailgo: imponavo rašytojo samojis, jo įtaigus, aiškus, sakyčiau, diktoriaus balsas. Jo kūryba laisvai prieinama internete, kadangi autorius yra puikus skaitovas, ateityje ten pat bus ir įrašyta.

Ypatingi sentimentai lietuvių kalbai, nostalgija vaikystės Zarasams. Kitą dieną Maksimas Osipovas pristatė knygą Zarasuose, kuriems jaučia nostalgiją (nematė jų jau trisdešimt metų): būdamas vaikas su tėvais ir sese (deja, jų jau nėra tarp gyvųjų) ten lankydavosi per vasaros atostogas ištisus dvylika metų, jie ten vasarodavo pusiasaly pas Juozą ir Bronę, kurie augino keturias dukras: Saulę, Meilę... Ten išmoko plaukioti, buriuoti. Vasarotojams iš Maskvos pažintis tais laikais su Lietuva buvo tarsi pažintis su Vakarais, kaip ir pažintis su Gruzija – tarsi su Graikija, o su Armėnija – tarsi su Ispanija. Tėvai ugdė pagarbą tiems kraštams. □

1941 metai:

didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos (2)

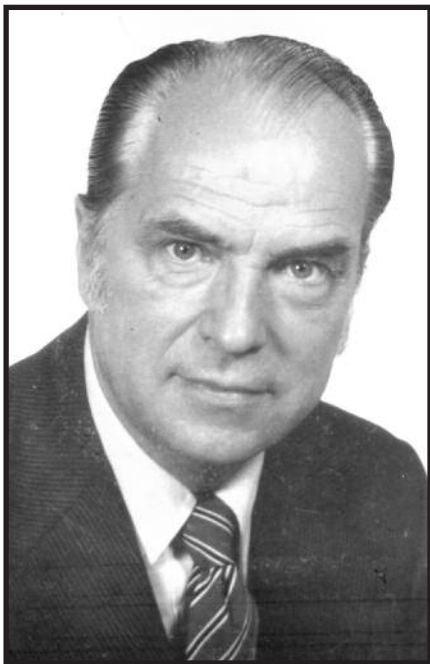
Perpetua Dumšienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. balandžio 15 d. „Kultūroje“

Visų dėmesio objektas buvo ir ambasadorius Vytautas Antanas Dambrava – Lietuvos ir JAV diplomatas, žurnalistas, visuomenės veikėjas, teisės mokslų daktaras. Savo asmenybės mastu, biografijos sudėtingumu Vytautas Dambrava man buvo panašus į Nobelio premijos laureatą Česlovą Milošą. Galvoju, kad būtų teisinga, jog šios asmenybės intelektualinė patirtis gyvai cirkuliuotų mūsų kultūros ir politikos apyvartoje.

Pasikartokime ambasadoriaus biografiją, žinodami, kad šiuo metu Jis po Gyvenimo kelionės jau ilsisi savo Tėvynėje. 1939 m. baigė Utenos valstybinę gimnaziją. 1941 m. birželio 13 d. jo tėvus, tris mažamečius brolius ir seserį rusai ištremė į Sibirą. Likęs be šeimos ir namų įsidarbino Lietuvos sveikatos ministerijos gydyto ir profilaktinių įstaigų valdybos sekretoriumi ir Vilniaus 6-osios infekcinės ligoninės vyr. gydytojo pavaduotoju administracijai. 1942 m. įstojo į Vilniaus muzikos mokyklą, ją baigė 1944 m. Kartu lankė Vilniaus aukštesniąją vaidybos meno studiją. 1943 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. 1944 m. pasitraukė į Vakarų. 1945–1948 m. – karo pabėgėlių stovyklos Glasenbache (Austrija) lietuvių ir estų bendruomenių komendantas, kultūros ir švietimo reikalų vedėjas, politinio biuletenio „Dienos žinios“ ir žurnalo „Tėvynėn“, leisto Zalcburge, redaktorius. Įstojo į Insbruko Leopoldo Fransenzo universitetą, 1946 m. teisės mokslų daktaras. 1946–1948 m. studijavo Zalcburgo muzikos akademijoje „Mozarteum“.

1948 m. vasario 9 d. išvyko į JAV. 1949 m. – Lietuvių Romos katalikų susivienijimo LRKSA generalinis organizatorius rytinėse JAV valstijose. 1950–1951 m. – Čikagos lietuvių dienraščio „Draugas“ korespondentas Jungtinėse Tautose. Tarptautinės laisvųjų žurnalistų federacijos veikėjas, 1952–1953 m. – generalinis sekretorius, pirmininkas. 1951 m. gegužės 8 d. priimtas į JAV Valstybės departamento tarnybą, radijo stoties „Amerikos balsas“ lietuviškojo skyriaus darbuotojas, vedė nuolatinę radijo skiltį „Antano Aukštaičio pastabos“, kurioje komentavo įvykius pasaulyje. 1951–1986 m. dirbo ir JAV informacijos agentūroje (USIA). 1955–1960 m. – Miunchene „Amerikos balso“ specialiosios įvykių tarnybos Europoje viršininkas, 1960–1965 m. – programų Lotynų Amerikai direktorius, 1965–1967 m. – JAV Jungtinio viešųjų reikalų departamento Saigone radijo programų vedėjas, be to, 1966–1967 m. dėstė Saigono universitete. Nuo 1969 m. liepos 27 d. JAV prezidento paskirtas, Senatui pritariant, į nuolatinę karjeros diplomatinę tarnybą. 1967–1980 m. – JAV ambasadų Pietų Amerikoje viešųjų ryšių direktorius (La Pasas, Monterėjus, Buenos Airės, San Salvadoras, Tegusigalpa), generalinis konsulas (Monterėjus), patarėjas (Buenos Airės, Karakasas), 1974–1977 m. –

Vytautas Antanas Dambrava

Karakase USIA krašto direktorius. 1983–1992 m. – Karakase tarptautinės politikos apžvalgininkas dienraštyje „El Universal“. 1980–1985 m. – Venesuelos lietuvių bendruomenės pirmininkas, nuo 1985 m. garbės pirmininkas. 1986–1990 m. – Lietuvos diplomatinės šefo asmeninis atstovas ir Lietuvos garbės generalinis konsulas Pietų Amerikoje. Nuo 1986 m. – Lietuvos katalikų mokslų akademijos narys. 1988–1990 m. – Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vicepirmininkas.

1992–1999 m. – Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Venesuelai, 1995–1999 m. – Kolumbijai, 1996–1999 m. – Argentinai, nuo 1996 – Brazilijai, 1997–1999 m. – Urugvajui. 1993–1999 m. – specialiųjų misijų ambasadorius Lotynų Amerikai ir Karibų jūros regionui. 1999–2004 m. – Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ministras Ispanijai, nuo 2001 m. – taip pat Marokui ir Andorai. 2004 m. – Prezidento atstovas specialiems pavedimams. Parašęs veikalus „Kelyje į laisvę“ (1995 m.), „Vakar, šiandien ir visuomet“ (2000 m.). „Į laisvę“ fondo studijų savaičių dalyviai buvo Lietuvos elitas, mūsų didieji, kuriuos likimas išsaugojo sudėtingiausiomis aplinkybėmis, kad jie turėtų galimybę liudyti istoriją.

Studijų savaičių temos buvo skirtos aktualiausiems Lietuvos istorijos ir politikos klausimams. Studijų savaičių pranešėjai atsiveždavo ir padovanodavo labai vertingų knygų. Taip man į rankas pateko ir Kazio Škirpos, buvusio Lietuvos Nepaprastojo pasiuntinio ir įgalioto ministro Vokietijoje, dokumentinė apžvalga „Sukilimas Lietuvos suverenitetui atstatyti“, išleista Washingtone 1973 metais. Studijavau šią knygą puslapis po puslapio kuo atidžiausiai visus šešis šimtus puslapių.

Įsimintina buvo „Į laisvę“ fondo studijų savaitė Trakuose 2001 metais. Temos pavadinimas – „Lietuvos valstybės idėja ir svarbiausi jos raiškos momentai“. Buvo minimas Fondo dešimtmetis Lietuvoje ir 1941 metų Birželio sukilimo 60-tosios metinės. Ypač įdomi buvo diskusija „Birželio sukilimas europinės politikos kontekste“. Diskusijų dalyviai Kazys Ambrozaitis, Arvydas Anušauskas, Sigitas Jegelevičius, Mindaugas Bloznelis, Dalia Kuodytė, Arūnas Bubnys, Alfonsas

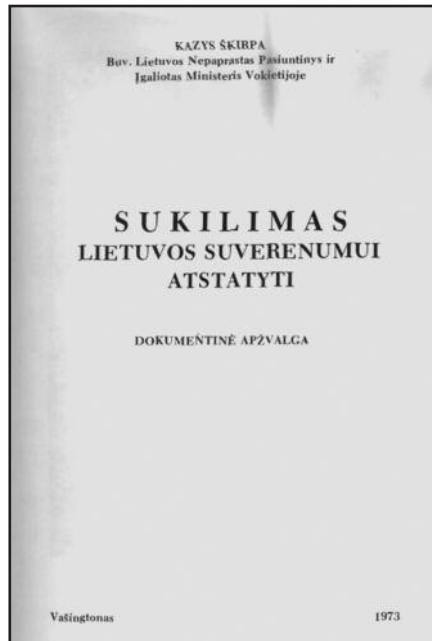
Juozas Brazaitis

Žaldokas kalbėjo, kad Lietuva turi europinio masto patirtį, nes atlaikė Ordino agresiją. Tad visuomenė, kuri surado jėgų likviduoti Kryžiuočių ordiną, Aukso ordą, toji visuomenė ir naujaisiais laikais gynė savo valstybę, savo visuomenę, svarbus šios kovos etapas buvo ir 1941 metų Birželio sukilimas. Lektoriai pabrėžė, kad sovietinė okupacija naikino pasitikėjimą savo galimybėmis sukurti valstybę. (Sovietų propaganda menkino 1918 metus ir sukurtą modernią valstybę, niekino ir 1941 metų antikomunistinį sukilimą. Deramai nebuvo minimos nei Žalgirio mūšio, nei Oršos pergalės). Diskusijose buvo formuojami pilietiškumo ugdymo programos apmatai – kovos už valstybingumą ir laisvę paveldas turi būti gerbiamas, vertinamas ir visiems prieinamas. Studijų savaičių poveikis buvo labai ryškus – valstybingumo ir pilietiškumo sampratos įtrauktos į mano gyvenimo filosofiją.

Mano žurnalistinį aktyvumą tuoju pastebėjo ir įkurtos Sukilėlių sąjungos nariai. Kądangi Tėtušis buvo Sukilimo dalyvis, o aš jį lydėdavau į renginius, posėdžius, pasitarimus, tai padėjau Tėtušui užpildyti ir Sukilėlių sąjungos nario dokumentus. Po vieno tokio susirinkimo išrinktos valdybos nariai paprašė manęs tapti šios sąjungos Kauno skyriaus sekretore. Šias pareigas ėjau apie dvejus metus. Vienas iškilmingas Sukilėlių sąjungos renginys vyko Kauno karininkų ramovėje. Šio renginio metu buvau paprašyta pakalbėti kaip aktyvi sukilėlio šeimos narė. Renginyje dalyvavusiam monsınjorui Alfonsui Svarinskui mano kalba patiko, ir jis man ėteikė neįkainojamą dovaną – Juozo Brazaičio, Laikinosios vyriausybės vadovo, raštų šešiatomį, išleistą „Į laisvę“ fondo lietuviškai kultūrai ugdyti Jungtinėse Amerikos Valstijose, spausdintą laikraščio „Draugas“ spaustuvėje. Galėjau studijuoti Lietuvos Laikinosios Vyriausybės vadovo raštus – dokumentus ir jų interpretacijas – istorijos, politikos, literatūros klausimais.

Žinias papildė ir Kazio Bradūno dovanota didžiulė monografija „Lietuvių literatūra svetur“.

Visų šių įvykių ir knygų paveikta, nutariau pradėti rimtai užrašinėti Tė-

Kazys Škirpa. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti*

tušio pasakojimus, kartu su juo analizuoti jo išsaugotus dokumentus, šifruoti nuotraukas.

„Kauno dienoje“ pradėjau skelbti rašinių ciklą „Iš mano Tėtušio archyvo“. Paskui atėjo Sausio 13-osios įvykiai, mano 84 metų Tėtušis stovėjo kartu su Parlamento gynėjais, atėjo su Šachmatų federacijos žmonių grupe. Vėliau – „kaspervizijos“ laikai, ekonominė blokada. Ir praeities įvykių studijas man užgožė gyva Naujausiųjų laikų istorija ...

Du labai ryškūs gyvenimo įvykiai vėl paskatino mane grįžti prie Tėtušio archyvo lobių – tai Tėtušio mirtis, o taip pat Lietuvos Laikinosios Vyriausybės vadovo Juozo Brazaičio perlaidojimo Kaune iškilmės, ta proga vykusį konferenciją, filmo apie sukilimą peržiūra, naujų knygų apie 1941 metus pasirodymas.

Reikia pasakyti, kad mano apsisprendimą lėmė ir didžiulės skolos savo likimui pajutimas – man buvo suteikta reta malonė pagaliau pamatyti ir išgirsti moterį, kurią labiausiai gerbiau – gerb. Rožę Šomkaitę. Ji pirmą kartą po emigracijos atvyko į Lietuvą palaidotoi Brazaičio Lietuvos žemėje. Ji kalbėjo konferencijoje, interviu su ja buvo internete, skaičiau susizavėjusi. Sunku buvo patikėti, kad šalia sėdi išeivijos šviesuolių mecenatė Rožė Šomkaitė. Neįtikėtina laimė buvo eiti kartu su Rožę Šomkaite Kauno gatvėmis ir kalbėtis. Juk tai moteris, kuri suteikė savo namų prieglobstį sunkiai sergančiam Brazaičiui, tai ji finansavo kunigo ir psichologo Antano Paškaus knygų leidybą. Kai gerb. Rožę Šomkaitę sutiko su manim kartu nusifotografuoti prie Juozo Brazaičio kapavietės, jutau, kad mano pareiga irgi turi būti atlikta.

Sutvarkiau savo pokalbių su Tėtušiu užrašus, išsimėčiusius po atskirus sąsiuvinius, užrašų knygeles ir lapelius. Tėtušio istorija – tai istorija žmogaus, kuris fiziškai į sukilimo įvykius pateko atsitiktinai, bet visi jo poelgiai tomis neramiomis dienomis buvo apspręsti viso valstybės likimo ir jo pažiūrų sistemoms. Tik žinodami visas istorines ir žmogaus gyvenimo aplinkybes galime suprasti žmogaus poelgius kritinėse situacijose.

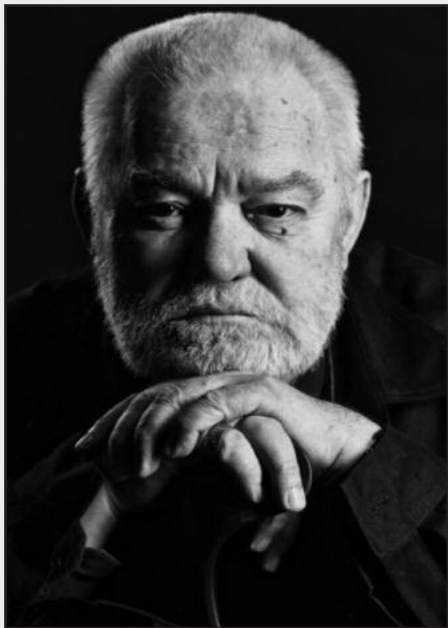
Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Balandžio 7 d. Lietuvos Respublikos ambasadoje Ukrainoje įvyko Lietuvos autoriaus, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Grigorijaus Kanovičiaus knygų įteikimo Ukrainos bibliotekoms, organizacijoms ir žydų bendruomenėms ceremonija. Žymaus rašytojo, dramaturgo, vertėjo, šiuo metu gyvenančio Izraelyje, penkiatomos kūrybos rinktinės, išleistas rusų kalba, Ukrainai dovanojo autorius ir jo šeima. Renginio metu pirmieji 200 knygų komplektų perduoti Ukrainos Nacionalinei V. Vernadskio bibliotekai, Kijevo ir kitų miestų aukštųjų mokyklų bibliotekoms, žydų bendruomenių ir visuomeninių organizacijų atstovams. Dalis dovanotų knygų jau pasiekė Odesos, Chmelnickio ir Ternopilio miestus. Kita dalis, beveik 300 komplektų, pasieks įvairius Ukrainos miestus artimiausiu metu.

Vokietijos fotografijos asociacija (DGPh) balandžio 7 d. paskelbė dr. Ericho Salomono premijos laureatą. Juo tapo lietuvių fotomenininkas Antanas Sutkus. Nuo 1971-ųjų metų premija skiriama menininkams bei organizacijoms už išskirtinę reportažinę veiklą. Premija pavadinta iškilaus Veimaro Respublikos fotografo dr. Ericho Salomono, padariusio didelę įtaką šiuolaikinei spaudos fotografijai, vardu. Ji suteikta tokiems žymiesiems fotografams kaip Martin Parr, René Burri, Robert Frank, Sebastiao Salgado, Mary Ellen Mark taip pat ir periodiniams leidiniams, kaip „Stern“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „National Geographic Magazin“ ir kitiems. Vokietijos fotografijos asociacija pažymi, kad A. Sutkaus darbai nepataikauja sovietiniams idealams, jo žmogaus bei visuomenės portretas atskleidžia alternatyvų gyvenimą, nuoširdų bei kuklų džiaugsmą.

Balandžio 9 d. Paryžiuje vykusiame Europos kino festivalio „Festival L'Europe autour de l'Europe“ konkursinėje programoje buvo pristatytas lietuvių režisieriaus Audriaus Stonio dokumentinis filmas „Moteris ir ledynas“ (2016). Ką tik pasibaigusiame Vilniaus tarptautiniame kino festivalyje „Kino pavasaris“ šis režisieriaus filmas buvo apdovanotas pagrindiniu prizų konkursinėje programoje „Baltijos žvilgsnis“. Dokumentiniame filme pasakojama apie lietuvių moterį, jau daugiau nei trisdešimt metų gyvenančią 3500 metrų aukščio Tian Šanio kalnuose, Tuiuksu ledyne, Kazachstane, tyrinėjančią ledą be jokio ryšio su pasauliu. Filmą „Moteris ir ledynas“ įtrauktas į vieną didžiausių ir prestižiškiausių dokumentinio kino festivalių pasaulyje – tarptautinį Amsterdamo dokumentinio kino festivalį „IDFA“.

NAUJOS KNYGOS

NEI ATPIRKIMO, NEI SUSITAIKymo

Renata Šerelytė

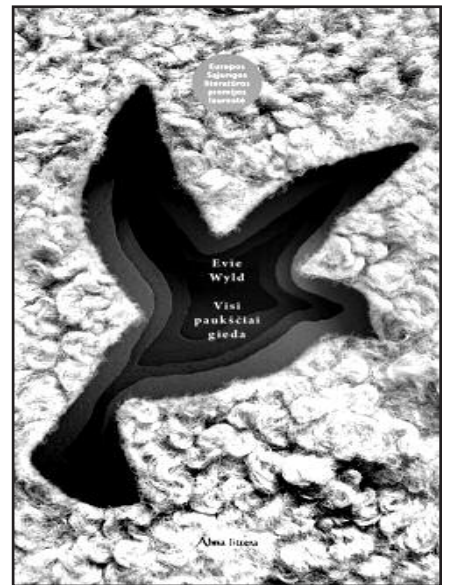
Šis Evie Wyld romaną įvertintas Europos Sąjungos literatūros premija. Tęsiantis šios serijos moteriškų pasakojimų tradiciją (turiu omeny ir mūsų autorių Lauros Sintijos Černiauskaitės, Giedros Radvilavičiūtės, Undinės Radzevičiūtės knygas, gavusias šią premiją). Tuo suabejoti neįmanoma ir anotacija, skelbianti, kad romaną „Visi paukščiai gieda“ – „ne apie atpirkimą ar susitaikymą, bet gilus ir gyvas jaunos moters pasakojimas apie moterį, bandančią pabėgti nuo savo praeities“.

Nieko ypatinga, netgi banalu. Bėgimas nuo praeities – tradiciškiausias pasakojimo būdas, nebent rašytojo vaizduotė sukurtų ką nors specifiška ar pati kūrinio kalba taptų pasakotoja, stichiškai kreipiančia pasakojimo vagą. Tačiau šio romano pasakojimas – nei blogas, nei geras. Tiesiog vidutinis, tinkantis įvairaus skonio skaitytojui. Bene įspūdingiausios vietos, kuriose gausu natūralizmo (avių kirpimas, jų priežiūra, pjovimas). Iš kur jis, nesunku suprasti, perskaičius baigiamąjį autorės žodį, kuriame ji dėkoja Herefordo avių augintojams, leidusiems stebėti jų darbą ir uždavinėti įkyrius klausimus. Tai man panašu į laboratorinių pelių stebėjimą, bet ko nepadarysi dėl autentikos...

Galima nuspėti ir pasakojimo schemą: kažkas baisaus įvyko Džeikės praeity, veikliausiai vaikystėje (pauglystėje), ir veikėja blaškosi, nerasdama sau vietos, kol atklysta į vienišą Didžiosios Britanijos salą ir apsigyvena nuošaliame ūkyje. Čia ją ima persekioti prisiminimai ir keistas žvėris. Jis, regis, dar pjauna ir Džeikės avis (bet tai lieka neįrodyta). Kol nežinai, ko Džeikė prisidirbo praeity, į tą žvėrį žvelgi smalsiai, o kai sužinai – skeptiškai; mat jis tada iš karto pavirsta atsivijusios praeities išikūniju, ir iš to nieko gero. Nors tekstas dinamiškas ir intensyvus, tirštas veikėjų ir reminiscencijų, jam trūksta idėjinio nuoseklumo ir meninės intuicijos, kuriančios romano potekstę; keistasis žvėris – ne prasmingas simbolis, o tiesiog emocinis dirgiklis skaitytojui.

Džekės Vait personažas iš pradžių sukėlė nemenką susidomėjimą savo atšiaurumu ir patologiška vienetatve; vėliau, rutuliojantis siužeto linijai, susidomėjimas nuslūgo. Na, neįtikina psichologinis Džeikės portretas ir jos elgesio motyvai. Būdamą paauglę, tyčia sukėlė gaisrą, atnešusi siaubingus padarinius (priežastis – aistra vaikui, kuris, pasirodo, visai jos nemylėjo). Iš šio epizodo turėtume suprasti, kad Džeikė – temperamentinga ir aistringa mergina, nesunku suprasti, kodėl ją už tokį poelgį keršytojai nuplaka rimbais. Paskui matome Džeikę, pasidavinėjančią vyrams pigiame motelyje, vėliau – dirbančią su vyrais avikirpiais sunkų fizinį darbą, o galiausiai Džeikė atsiduria vienišoj saloj prie ūkanotojo Albiono, kur irgi augina avis, na, dar turi ir šunį bei jai padedantį geros širdies ūkininką.

Regis, siekta sukurti fiziškai ir dvasiškai stiprios moters paveikslą, bet... sunku suprasti Džeikės pasidavinėjimą vyrams, o ypač slogūs puslapiai, vaizduojantys Džeikės gyvenimą pas Otą, pagyvenusį vyrą, pensininką, kuris, parsivedęs ją iš kekšyno, laiko uždaręs ir seksualiai išnaudoja. Tai jau dvelkia nuvalkiota schema, ir atrodo, kad ji pasirinkta tik tam, kad įrodytų, kokie kiaulės tie vyrai, net garbaus amžiaus sulaukę. Džeikės gyvenimas su vyrais avikirpiais – kur kas įdomesnis, ji nenusileidžia jiems nei raumenimis, nei darbo įgūdžiais, žodžiu, visiškai lyčių lygybė, ir aš pagaliau suvokiau, kad užsiauginti raumenys galbūt ir yra toji priežastis, dėl kurios toji lygybė atsirado. Ir kodėl taip ilgai Džeikė nepabėgo nuo Oto – ogi dėl to, kad nedarė atsispaudimų. Ir štai kokia adekvati reakcija: vos avikirpių būrys atsiranda niekšelis, žinantis Džeikės praeitį ir bandantis ją šantažuoti, Džeikė trenkia jam į snukį ir sulaužo žandikaulį. Tai bent!.. Ko gero, verčiau pasitikėti adekvačiomis reakcijomis, nei vaizduote. Ypač kuriant stiprios moters charakterį.

Evie Wyld. *Visi paukščiai gieda*. Iš anglų kalbos vertė Aušra Lapinskienė. – Alma littera, 2016

Truputį gaila, kad vėliau kartoja si gyvenimo su avimis schema – na, jau ne Australijoje, o saloje netoli Didžiosios Britanijos, nes tos vargingos avys, amžinai kur nors įklampusios ir besiblaškančios, man nuoširdžiai įkyrėjo. Būtų kur kas įdomiau, jeigu Džeikė būtų pasistūmėjusi nuo savo praeities dar toliau, tarkim, į Norvegijos Svalbordą, už poliarinio rato, ir jos charakteris, gyvenant su baltaisiais loškiais ir poliarinėmis lapėmis, pasidarytų dar atšiauresnis.

Neteisinga būtų teigti, kad romane nesama intrigos – tik kad jos išpainiojimo mechanizmas perdėm sudėtingas, netgi teatrališkas, o atomazga – schematiška (nusikaltimas iš aistros). Gal net ne iš aistros, o iš puiybės ir vaikiško pavydo. Ir iš kvailumo. Ir galbūt dėl to neverta tikėtis, kaip teigia anotacija, nei atpirkimo, nei susitaikymo – užtenka „gilus“ ir „gyvo“ pasakojimo. Nors norėtusi suprasti, ką tos sąvokos pasakotojai reiškia ir ar apskritai ką nors reiškia.

O paukščiai... kuo čia dėti paukščiai? Galėčiau spėti, kad jų simbolis pasirinktas maištingos paauglės, vėliau – jaunos moters dvasios pasauliui atskleisti, liepsnojančio paukščio simbolizuoja gaisrą, pakeitusį Džeikės gyvenimą, paukščių balsai – lyg atskirų Džeikės gyvenimo fragmentų simboliai... Bet ar nevertėtų su simboliais elgtis taupiau?.. Kad jie, kaip ir žodis „vertybės“, nepavirstų ezoterine migla, kuri neturi jokio atspirties taško.

Literatūra ir menas, 2017.04.14